

A környezet és az egészség akadémiai védelmében

Poór Gyula

Semmelweis Egyetem, Reumatológiai és Immunológiai Klinika, Budapest, Magyarország
Magyar Tudományos Akadémia, Orvosi Tudományok Osztálya, Budapest, Magyarország
E-mail: poor.gyula@orfi.hu

Összefoglalás

Németh Tamás professzor a Magyar Tudományos Akadémián viselt különböző pozícióiban a környezet és egészség ügyének elkötelezett képviselője volt. A Környezet és Egészség Bizottság (KEB) 1985-ben alakult a korábbi akadémiai elnök, Szentágothai János vezetésével. Feladata a humán, az állati és a növényi szervezetek egészségét érintő különböző káros és jótékony környezeti hatások vizsgálata, hivatalos állásfoglalások készítése és tudományos rendezvények szervezése. Németh Tamás több, mint huszonöt évig volt ennek a bizottságnak meghatározó tagja, mindvégig aktívan részt vállalt az ülések előkészítésében, előadások tartásában és állásfoglalások készítésében. A dolgozat a KEB több évtizedes programjait, irányelveit és rendezvényeit tekinti át.

Summary

In the academic protection of environment and health. Professor Tamás Németh was a committed representative of the matter of environment and health in his different positions at the Hungarian Academy of Sciences. The Committee of Environment and Health (CEH) was established in 1985 by János Szentágothai, the previous president of the Academy. Its role has been the investigation of harmful and beneficial environmental effects affecting the health of humans, animals and plants, organization of scientific conferences and preparation of official statements. Tamás Németh was a distinguished member of CEH for more than 25 years, took actively part in the organization of meetings, delivering lectures and releasing resolutions. The paper details the programs, guidelines and events organized by the Committee for decades.

Az akadémikusok tudományos tevékenységüket a szakterületüknek megfelelő osztályok keretein túlmenően a különböző akadémiai bizottságokban fejthetik ki. A bizottságok munkájában való részvétel nemcsak az adott tudós érdeklődési körét mutatja, hanem az ügy iránti elkötelezettségét és felelősségét is fémjelzi. Németh Tamás akadémikus ezen elvek mentén volt a Magyar Tudományos Akadémia (MTA, illetve Akadémia) Környezet és Egészség Bizottságának (KEB, illetve Bizottság) oszlopos tagja, az események előmozdítója és a közönség lelkes építője több, mint negyedszázadon át, 1996-tól 2023-ig.

Mit lehet tudni az Akadémia Környezet és Egészség Bizottságáról és annak eddigi történetéről? Ez a patinás testület a Biológiai Tudományok, az Orvosi Tudományok és az Agrártudományok osztálya által 1985-ben került megalapításra, és osztályközi állandó bizottságként működik. Alapító elnöke Szentágothai János professzor volt, aki közvetlenül az MTA elnöki pozíciójából történt leköszönését követően hozta létre a grémiumot. A Bizottság feladata a kezdetektől fogva multidiszciplináris megközelítéssel a humán, az állati és a növényi szervezetek egészségét érintő különböző káros és jóté-

kony környezeti hatások és az azokkal kapcsolatos jelenségek, események tudományos értékelése, állásfoglalások és javaslatok készítése, valamint ülések és rendezvények szervezése. A KEB látóköre folyamatosan kiterjedt a környezeti és genetikai/epigenetikai tényezők potenciális együtthatásának mérlegelésére, különös tekintettel az aktuális környezetvédelmi kérdésekre és a népegészségügyileg kiemelkedő betegségekre.

Hogyan kerültem kapcsolatba a Bizottsággal, illetve ennek révén Németh Tamással? A kétezres évek legelején felszaladtam egy volt egyetemi csoporttársam munkahelyemhez, az ORFI-hoz közeli lakására, ahol édesapjával is találkoztam. Éppen Horatiust olvasott eredetiben; megkérdezte, hogy tudok-e latinul, és hogyan értelmezném az adott mondatot. Valószínűleg elégedett lehetett a válasszal, mert érdeklődni kezdett a munkám iránt, és feltette a kérdést, hogy nem akarok-e részt venni az MTA Környezet és Egészség Bizottságának tevékenységében. Akkor tudtam meg, hogy ő, Pintér István professzor ennek a bizottságnak a titkára. Igent mondtam, így kezdődött akadémiai pályafutásom. A Bizottság megválasztott tagjaként kiváló szakemberekkel kerülhettem kapcsolatba, nemcsak a delegáló három osztályról, hanem az Aka-

démia és a hazai tudományos élet széles közösségéből. Kezdetben a biofizikus Tigyi József professzor, a volt pécsi egyetemi rektor vezette a Bizottságot, majd 2002-től Kovács Ferenc professzor, az állatorvostan doyenje, akit 2005 és 2011 között a hazai transzplantológiai immunológia megteremtője, Petrányi Győző professzor követett. 2004-ben én lettem a Bizottság titkára, majd 2011 és 2017 között az elnöke, míg 2017 és 2023 között a társelnöke. Munkámhoz a korábbi elnökök mellett sok segítséget kaptam az alapító és örökös tiszteletbeli titkártól, Pintér István professzortól, az igazságügyi orvostan legnagyobb hazai szaktekintélyétől, Sótonyi Péter professzortól, Kosztolányi György akadémikustól, az Orvosi Tudományok osztálya későbbi elnökétől, majd az MTA választott alelnökétől, valamint a remek szervező, mindig támogató Németh Tamás akadémikustól.

A bizottsági üléseket kezdetben negyedévente, később félévente tartottuk, általában az Akadémia termeiben, évi egy ülést pedig az adott témának megfelelő külső helyszínen. Így meglátogattuk Velence, Szarvas és Vácra különböző agrárintézményeit, amely ülések előkészítésében többnyire Németh Tamás jeleskedett, de tanácskoztunk a Pécsi Akadémiai Bizottság, egy polgármesteri hivatal és az ORFI vendégeként is. Az üléseken túl egy-egy kiemelt témakörben novemberben, a Magyar Tudomány Ünnepehez kapcsolódóan, visszatérő jelleggel nyilvános szimpóziumokat/konferenciákat rendeztünk az MTA székházában. Szoros munkakapcsolatot alakítottunk ki az MTA vezetésével, különböző osztályaival, a Környezettudományi Elnöki Bizottsággal (KÖTEB), az illetékes minisztériumokkal, hatóságokkal, szakmai és társadalmi szervezetekkel, például a Magyar Környezetvédelmi Egyesülettel. Ezek az együttműködések különösen erősek voltak azokban az években, amikor Németh Tamás a KÖTEB elnöke vagy az MTA főtitkára volt. Üléseink jegyzőkönyveit, illetve a hozott határozatokat mindig megküldtük az osztályoknak és a hatóságoknak, akiknek képviselői többször üléseink résztvevői voltak.

A KEB keretében végzett több, mint húszéves közös munkánk során a környezet és az egészség vonatkozásában számtalan fontos kérdést érintettünk; ezekből a teljesség igénye nélkül csak válogatást tudunk közreadni. Alapfilozófiánk az ember és környezetének harmóniáját mindvégig a természet, a társadalom, a technológia és a tudás által alkotott tetraéder (4T) modellben értelmezte, és ebben érintette a transzcendenciával reprezentált ötödik T szerepét is. A kérdés komplexitását egy tematikus blokkban bontottuk ki a *Magyar Tudományban* (Poór 2011).

Környezetantropológiai megközelítésünk mindig a teremtett világ védelméből indult ki, tehát a környezetvédelem egyúttal teremtésvédelmet is jelentett számunkra. Az emberiség közös szándéka iránti reményt felcsillantva feltettük a kérdést, hogy tudjuk-e úgy alakítani természeti és társadalmi környezetünket, hogy az ne a különböző betegségek megszorodásához, hanem az emberi jól-

lét egyetemes növekedéséhez járuljon hozzá (Kosztolányi 2012).

Üléseinken kiemelten foglalkoztunk a környezetünk-ből érkező vészhelyzetekkel, a vörösiszap-katasztrófával (2010) vagy a fukusimai atomerőmű-balesettel (2011), mely utóbbit az atomenergia racionális felhasználásával kötöttük össze. Tárgyaltuk a mecseki uránbányászat helyzetét, valamint a történelemben végigvonuló természeti katasztrófák és járványok jelentőségét (Kosztolányi 2013). A biológiai veszélyek között ismételtelen téma volt a koronavírus-járvány, annak szennyvízalapú epidemiológiai előrejelzése és a SARS-COV2 vakcinák értékelése, de szó volt más fertőzésekről, például a nyugat-nílusi láz vagy az influenza vírusainak veszélyeiről. A kiemelkedő népegészségügyi kórképek, így a szív- és érrendszeri, a daganatos, a cukor- és a mozgásszervi betegségek (Donáth 2005; Poór 2006), ezek hátterében a genetikai és környezeti tényezők szinergiája, illetve a táplálkozás, a fizikai inaktivitás, az elhízás és más életmódbeli faktork szerepe és az olyan káros szenvedélyek, mint az alkohol, a dohányzás és a droghasználat hazai elterjedtsége több ülésünk tárgyát képezte. Megbeszéltük a környezetből jövő pszichés hatások, a családi, a munkahelyi és az iskolai környezet terheit, a lelki egészséget megbontó stresszel való megbirkózás (coping) és adaptáció lehetőségeit. Ennek kapcsán 2007-ben megemlékeztünk Selye János születésének századik évfordulójáról, de a napirendi pontok közé vettük az urbanizáció negatív jelenségeit, valamint a szociálisan hátrányos helyzetű magyar roma populáció felzárkóztatásának szükségességét is. Videón került rögzítésre a zenének és a művészetnek a szellemi és lelki egyensúlyt segítő vonatkozásaival foglalkozó, nagy sikerű szimpóziumunk, de a pozitív környezeti hatások között az állatok terápiás szerepe is külön blokkot kapott. A hazai termálfürdő, a balneoterápia és a gyógy-idegenforgalom hátterének tudományos megalapozása szintén a feladataink közé tartozott. Foglalkoztunk a bizonyítékokon alapuló orvoslás és az áltudományok összevetésével (Kosztolányi–Poór 2016), valamint a medicinában forradalmi áttörést jelentő biológiai terápia elméleti és gyakorlati kérdéseivel (Poór 2019).

Visszatérő feladatot jelentett a Bizottság számára a klímaváltozás emberre, az állat- és növényvilágra gyakorolt hatásainak értékelése, az epigenetikai módosulások jelentősége, illetve a várható szélsőséges időjárási jelenségekre történő felkészülés elősegítése. A talaj-, víz- és légszennyezettség problémaköre szintén számos ülésünk témája volt. Ezeken érintettük a parlagfű és a kapcsolódó allergia elterjedtségét, a nano-, mikro- és makroszennyezők növekvő jelentőségét, de a vizeinkben található gyógyszermaradványok kérdését is. Éltető vizeink védelme a víztisztítással és a hulladékgazdálkodással foglalkozó két kihelyezett ülésünkön külön hangsúlyt kapott. Az agrárium égető feladatai között elemeztük a genetikailag módosított (GMO) növények és termékek veszélyeit, az új rovarkárttevők és a mikotoxinok fenyegetését, és deklaráltuk a biodiverzitás és az ökoszisztémák egyen-

súlyának szükséges megőrzését. Az élelmiszer-biztonság elemzését mindig a teljes élelmiszerláncra, vagyis a termőföldtől az asztalig terjedő folyamatra terjesztettük ki. Az állategészségügy kiemelt témái között a zoonosisok, az állati és emberi influenzavírusok viszonya és az állathigiénia többször voltak napirenden, ez utóbbi 2011-ben Kovács Ferenc professzor kilencvenedik születésnapjának akadémiai ünnepségén is előtérbe került.

A felsorolt ülések és szimpóziumok előadóinak bizottsági vezetőink és tagjaink mellett a hazai tudományos élet jeles képviselőit sikerült megnyernünk. Így többek között Kopp Mária, Láng István, Horn Péter, több alkalommal Falus András és Csépe Valéria, a WHO-tól Jakab Zsuzsa, Kőrösi Csaba, Freund Tamás, Eckhardt Sándor, Dudits Dénes, Balázs Ervin, Kovács Melinda, Romics László, Mandl József, Tulassay Zsolt, Oláh Edit, Vécsei László, a Magyar Tudományos Akadémia elnökei és osztályelnökei voltak velünk, és osztották meg gondolataikat.

Németh Tamás oroszlánrészt vállalt a felsorolt témák felvetésében és realizálásában, az akadémiai vagy a kihelyezett ülések megszervezésében. MTA-főtitkárként vagy KÖTEB-elnökként az ülések és a konferenciák felvezetésében, moderálásában vagy a záró gondolatok megfogalmazásában komoly szerepet töltött be. Emellett rendezvényeinken számos emlékezetes előadást tartott, elsősorban az agrárium és a környezet kapcsolatának vonatkozásában. Így többek között 2006-ban az egyik ülésünkön „A környezetállapot értékelési módszerének kidolgozásáról”, 2011-ben „Az ember és környezete egy katasztrófa kapcsán” és „A környezetváltozás hajtóerői, a hatások és kezelésük általános megközelítésének tudományos alapjai”, 2012-ben Pécsen „A környezetvédelem a tudománypolitikában és a mindennapokban” (Németh 2013), míg 2013-ban Velencén „Természeti erőforrások, a talaj és a víz szerepe az élelmiszer-biztonságban” címmel fejtette ki tudományos nézeteit. Aktív részt vállalt a KEB bizottsági határozatainak megfogalmazásában és az illetékes fórumokhoz történő eljuttatásában is. Ilyenek voltak a hazai növényvédelmi rendszer megerősítésének szükségességéről, a nyugat-nílusi vírusfertőzésen átesett betegek kullancs encephalitis védőoltásáról, a vörösiszap-katasztrófa kapcsán tett intézkedésekről, a klímaváltozásra történő felkészülésről, valamint a környezetünk gyorsuló változásának következményeiről és a teendő tudományos megalapozásáról szóló javaslataink. Nem kétséges, hogy a Környezet és Egészség Bizottság tevékenysége az elmúlt negyedszázadban Németh Tamás aktív szerepvállalásával jelentős tudományos értéket képviselt, emellett érdemben járult hozzá az egészségnevelés és a környezettudatos magatartás hazai elterjesztéséhez.

A közös tudományos rendezvények révén megismerhettük egymás emberi tulajdonságait is, és ennek folytatásaként igaz barátság szövődött közöttünk. Ezt elősegítették a különböző társasági meghívások, mint a gyöngyösi főiskola évenkénti „tónyításához és tózársához” kapcsolódó vendégségek, a martonvásári koncertek, az akadémiai bálók vagy az ORFI ünnepségein való részvétel. Tamás a lelke mélyén mindig dunántúli kötődésű maradt, ahová fiatal éveit, egyetemi tanulmányait és később szabadidejét élvezte egyaránt kötötték. Ez a pannon derű és kultúra hatotta át egész egyéniségét és a közösségért végzett tevékenységét. Tudta, hogy mi az a közjó – ahogyan a latinok nevezték, a *bonum publicum* –, és ennek szolgálatába állította az életét. *Nil nocere, sed bonum facere* – vagyis „nem ártani, de jót tenni” volt az iránytűje minden cselekedetében. A rómaiak *vir integer*nek nevezték az ilyen tiszta, romlatlan és magas morálitással megáldott férfiakat, akiket a különböző magas funkciók sem tántorítottak el ettől a hitüktől. Még emelt fővel viselt súlyos betegsége idején is megmaradt a tartása, amiről meggyőződhettem, amikor 2023-ban, röviddel a halála előtt hű párjával, a szeretett Katival felkerestek a kórházban. Remek ember volt, nagy ívű szakmai életúttal, aki ott marad az emlékeinkben, és teljes mértékben rászolgált a sokirányú írásbeli megemlékezésre.

Irodalomjegyzék

- Donáth T. (2005) A reumatológia ünnepe. Semmelweis Egyetem, Vol. 6. p. 14.
- Kosztolányi Gy. (szerk.) (2012) Genetika, környezet, emberi jól-lét. Magyar Tudomány, Vol. 173. No. 8. pp. 898–943.
- Kosztolányi Gy. (szerk.) (2013) Ember és környezet. Magyar Tudomány, Vol. 174. No. 10. pp. 1154–1193.
- Kosztolányi Gy. & Poór Gy. (szerk.) (2016) Áltudományok és bizonyítékokon alapuló orvoslás. Magyar Tudomány, Vol. 177. No. 8. pp. 937–990.
- Németh T. (2013) Környezetvédelem a tudománypolitikában (és a mindennapokban). Magyar Tudomány, Vol. 174. No. 10. pp. 1156–1160.
- Poór Gy. (szerk.) (2006) A reumatológia elméleti alapjai és gyakorlatának perspektívái. Magyar Tudomány, Vol. 166. No. 10. pp. 1168–1204.
- Poór Gy. (szerk.) (2011) Az élővilág állapota és egészségünk. Magyar Tudomány, Vol. 172. No. 6. pp. 642–693.
- Poór Gy. (szerk.) (2019) A biológiai terápia a hazai klinikai gyakorlatban. Magyar Tudomány, Vol. 180. No. 9. pp. 1271–1315.